

iz Ugarske, uspio sa svojim slugom pobjeći u šumu. Nakon samog djela, u drugoj većoj cjelini pod nazivom *Povijesne prilike*, priređivač prikazuje život i službu magistra Rogerija te navodi njegove zasluge u Splitu u vrijeme kada je ondje bio nadbiskup (105-108). Osvrće se na povijest Mongola, od pastirsko-nomadske zajednice Istočne Azije, do Carstva u 13. stoljeću (109-126): na njihov uspon, način ratovanja, njihova osvajanja, napad na Poljsku, uništenje Ugarske 1241., te njihovo haranje po Hrvatskoj. Nakon toga navodi kako određeni suvremenici opisuju tatarsko pustošenje, a na kraju cjeline pripovijeda o vrhuncu i raspadu mongolske države i posljedicama koje su nastale njihovim osvajanjima, prilažući uz to kartu na kojoj su naznačena mongolska osvajanja u 13. stoljeću.

Knjiga je opremljena opsežnim popisom literature (129-136), kazalom osobnih imena (137-141), zemljopisnih naziva (142-145) i pojmova (146-151). te višejezičnim pregledom spomenutih geografskih imena (152). Potom slijedi faksimil *Carmen miserabile* (155-184), koji je prenesen iz *Chronica Hungarorum* Jánosa Thuróczyja, a na kraju knjige su dva sažetka, jedan na engleskom, a drugi na francuskom jeziku (187-190).

Radi se o vrlo kvalitetnom prijevodu i kritičkom izdanju važnog narativnog izvora za hrvatsku povijest 13. stoljeća. Ova je monografija važan doprinos boljem poznavanju tog razdoblja te se iz Rogerijeva teksta može dobro upoznati onovremena situacija na ugarskom području povezana uz provalu Tatara. Rogerijevo djelo moguće je koristiti, zajedno s djelom Tome Arhiđakona, kao polazišnu točku za različita istraživanja, ne samo za povijesnu struku, nego i kao jezično svjedočanstvo latinskog jezika i izvor za istraživanje kulturne i intelektualne povijesti razvijenog srednjeg vijeka. Na kraju treba istaknuti da je djelo izdano sukladno visokim standardima kritičkog izdavanja izvora, zbog čega treba autoru uputiti pohvale, posebice zbog kvalitete prijevoda kojem je pristupio metodom smislenog prijevoda (ali ipak zadržavajući ton cijelog Rogerijevog teksta). Upravo zbog navedenog, služiti će generacijama istraživača, kao i studenata povijesti i latinskog jezika te široj znanstvenoj javnosti zainteresiranoj za trinaestostoljetne kronike.

Sanja Miljan

Dražen Vlahov, *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*, Državni arhiv u Pazinu, Posebna izdanja, sv. 19, Glagoljski rukopisi 8, Pazin 2010., 431 str.

U razdoblju od 1996. do 2010. godine Dražen Vlahov, bivši ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu i ugledni ekspert za glagoljsku paleografiju i kritičko objelodanjivanje glagoljskih vrela s područja Istre, transkribirao je i pripremio za tisak sedam kritičkih izdanja raznih vrsta glagoljskih vrela. Knjige su tiskane unutar serije *Posebna izdanja – Glagoljski rukopisi* Državnog arhiva u Pazinu, arhivske ustanove koja postoje, a posebice u posljednjih nekoliko godina, ulaže velike napore u znanstvenu prezentaciju kako glagoljskih tako i vrela pisanih latinicom (latinskim, talijanskim i hrvatskim), koja se čuvaju u pazinskom arhivu. Zahvaljujući autorovom znanstvenom trudu i institucionalnoj podršci Državnog arhiva u Pazinu, dosad su objelodanjeni glagoljski izvori Vranje, Huma, Roča i Boljuna. Radi se o izuzetno vrijednim ispravama – računskim knjigama bratovština i općina, matičnim knjigama, bilježničkim spisima i drugim vrstama dokumenata – bez kojih bi se povijesno razdoblje ranog novog vijeka u Istri, osobito 16. i 17. stoljeća, moglo tek djelomično rekonstruirati.

Za razliku od prethodnih šest knjiga u kojima je autor donio kritičke transliteracije cjelovitih glagoljskih svešćića unutar određenih arhivskih fondova, kao i studije vezane uz djelovanje pojedinih strukovnih i solidarnih udruga, crkava ili administrativnih vlasti u pojedinim istarskim mjestima, u knjizi koju ćemo ukratko predstaviti autor donosi prijepis pojedinačnih glagoljskih isprava s cijelog prostora Istre, od onih koje su bile od presudne važnosti za razumijevanje i rekonstrukciju povijesti Istre, kao na primjer tzv. Istarski razvod, do uobičajenih bilježničkih privatno-pravnih isprava, ponajviše oporuka. Ponajveći problem u izradi ove knjige predstavljala je činjenica, kako napominje sam autor, što su bilježničke isprave "bile slabo sačuvane i malo poznate", a čemu su razlozi bili raznoliki (vremenske neprilike, političke uvjetovanosti, ratne okolnosti).

Imajući u vidu velike zasluge Ivana Kukuljevića Sakcinskog, ali i Đure Šurmina, autor spominje njihov značajan doprinos objelodanjivanju glagoljskih isprava, kako istarskih tako i iz drugih hrvatskih područja. Također ističe i doprinose Rudolfa Strohala, Stjepana Ivšića, Vjekoslava Štefanića u proučavanju i kritičkom izdavanju pojedinih fondova ili dokumenata iz prebogate istarske glagoljske baštine. Nadalje, autor napominje kako nije koristio samo građu iz arhivskih fondova Državnog arhiva u Pazinu, nego i onu iz fondova drugih hrvatskih arhiva i knjižnica – Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Hrvatskog državnog arhiva, Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Biskupijskog arhiva u Poreču, Državnog arhiva u Rijeci, Župnog ureda u Vižinadi, franjevačkog samostana na Trsatu, te nacionalnih i sveučilišnih knjižnica u Ljubljani i Beču. Razmatrajući ukupni uzorak glagoljskih isprava razasutih po raznim arhivskim ustanovama i nacionalnim knjižnicama, autor je značajno dopunio popis istarskih bilježnika koji su djelovali u Istri do 1800. godine.

Prijepis svih isprava u ovom kritičkom izdanju autor je podijelio u dvije osnovne skupine: one koje je analizirao u izvorniku ili u preslikama izvornika i one koje je preuzeo od drugih prepisivača. Svaka je isprava označena rednim brojem, a sve su poredane kronološkim redom. U skladu sa suvremenim egdotičkim pravilima objelodanjivanja vrela, autor je prije svake isprave donio regista, razrješenje datacije, a uz pojedine isprave, kada postoji više različitih čitanja, i tzv. *variae lectiones*. U uvodu knjizi autor je također definirao pravila prema kojima je izrađena transliteracija ovdje predstavljenih glagoljskih isprava.

Najvažnije dijelove knjige predstavljaju poglavlja naslovljena *Transliteracija isprava* (19-227) i *Dodatak* (228-239), u kojima se donosi prijepis 191 glagoljskog dokumenta, odnosno isprava i zapisa. U prvom spomenutom poglavlju autor je predstavio prijepise 167, a u drugom prijepise 24 isprave i zapisa. Kronološki promatrano, u prvom od ova dva poglavlja, predstavljene su transliteracije dokumenata u dugom vremenskom rasponu od 1325. do 1800. godine, odnosno od tzv. Istarskog razvoda do oporuke Vida Fapca iz Pamera. U drugom, pak, poglavlju dani su prijepisi zapisa, isprava i pisama od 1405., kada je zapisana zabilješka o kupnji misala kneza Novaka, do 1651. godine, kada je zabilježen zapis vezan uz djelatnost bratovštine sv. Antona iz Vižinade. Ako je neki od dokumenata već tiskan u nekoj drugoj zbirci izvora ili studiji, autor je uredno naveo sve one koji su takve isprave već transliterirali, kao i edicije u kojima su one objelodanjene. Budući da je redovito konzultirao ranije transliteracije pojedinih dokumenata, autor redovito donosi čitanja pojedinih riječi ili fraza onako kako su ih pročitali raniji istraživači ovog korpusa glagoljskih dokumenata, što znači da uredno izvještava čitača o mogućim *variae lectiones*. Uz navođenje bibliografskih jedinica, autor je uvijek naveo

i podatak o arhivskoj ili knjižničnoj ustanovi u kojoj se nalazi original ili korišteni prijepis isprave koju je transliterirao.

U poglavlju *Transliteracija isprava* autor donosi prijepis pravnih dokumenata od šireg društvenog odnosno komunalnog značaja, dokumenata koji nam kazuju o razdobljima kriza na prostoru Istre izazvanih glađu i ratovima, ali su u najvećem broju doneseni prijepisi privatno-pravnih dokumenata istarskih bilježnika, kao što su kupoprodajni ugovori, ugovori o iznajmljivanju ili davanju zemlje na obrađivanje, ugovori o mirazu te niz drugih isprava koje omogućuju istraživanje raznih aspekata gospodarske, društvene, religijske povijesti, kao i povijesti svakodnevnice u pojedinim istarskim mjestima. Ipak, treba istaknuti da se najveći broj transliteriranih privatno-pravnih istarskih glagoljskih isprava odnosi na oporuke koje su osobito zahvalne za razmatranje svakodnevnog života, materijalne kulture i pobožnosti istarskog stanovništva u spomenutom razdoblju. Naravno, uz svaku ispravu autor donosi i ime bilježnika koji ju je zapisao, naziv ustanove u kojoj se čuva, ime arhivskog fonda, signaturu, kao i folijaciju, što dodatno osnažuje znanstveni karakter cijele predstavljene zbirke izvora. S obzirom na činjenicu da najveći broj transliteriranih isprava čine oporuke, nema sumnje da će ova knjiga biti vrlo zanimljiva istraživačima kasnosrednjovjekovne i novovjekovne pobožnosti te razine materijalne kulture među stanovništvom i u kućanstvima istarskih mjesta.

U sljedećem poglavlju, naslovljenom *Preslici nekoliko isprava (241-347)*, autor donosi, prema vlastitom izboru, faksimile jednog dijela glagoljskih vrela čije je prijepise predstavio u ovoj knjizi. Radi se o, slobodno možemo reći, najvažnijim dokumentima objelodanjenima u ovoj zbirci. Tako autor donosi cjelovit faksimil Istarskog razvoda, odnosno njegov Momjanski primjerak (fol. 1r-31v), kao i cjeloviti faksimil oporuke Jelene, sestre Petra Kružića, iz 1541. godine (fol. 1r-2r), te više drugih dokumenata do 1613. godine. Ono što je osobito važno, a vjerujem da je to bila i namjera autora, jest da se ovim poglavljem nastoji ukazati na raznolikost i individualnost u pisanju svakog glagoljskog dokumenta, te na razvitak glagoljskog kurzivnog pisma od 14. do konca 17. stoljeća. Posljedično, to znači da iščitavanje i transliteracija glagoljskih kurzivnih dokumenata zahtijeva izuzetno dobro poznavanje glagoljske paleografije.

U prvom prilogu, naslovljenom *Pregled glagoljskih isprava (351-371)*, autor donosi, kronološki redoslijedom, popis i kratka regesta svih dokumenata čiji je prijepis izvršen u ovoj zbirci, u drugom prilogu donosi kazalo osobnih imena (372-400), u trećem kazalo toponima i etnika (401-414), dok u posljednjem, četvrtom, dodatku donosi vrlo zanimljive i osobne preslike sedam, vrlo individualnih i obilježenih osobnim inicijalima, bilježničkih znakova popova glagoljaša (415-416) čije je dokumente koristio u pripremi ove zbirke izvora. Nema sumnje da je autor time želio ukazati na daljnje mogućnosti istraživanja ove vrlo zanimljive problematike koja također mnogo govori o prošlosti hrvatske pismenosti na prostoru Istre. Knjiga završava popisom korištenih izvora i literature (417-421), te sažecima na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku (423-431). Sva spomenuta posljednja poglavlja, uglavnom kratka, daju ovoj knjizi dodatni znanstveni pečat te ukazuju kako uzorno objavljivati kritička izdanja vrela iz naše bogate glagoljske baštine. Uostalom, kada je riječ o ovom neumornom autoru velike erudicije po pitanju hrvatskog glagoljskog nasljeđa i glagoljske paleografije, na ovako uzorno pripremljena djela već smo navikli. Stoga je preporučamo svima onima kojima ovdje objelodanjeni glagoljski izvori mogu poslužiti u njihovom znanstvenom radu, kao i svima onima koji se tek započeli s čitanjem glagoljskih kurzivnih vrela i njihovim kritičkim objavljivanjem.

Zoran Ladić